

Primož Vresnik

OTROŠKA IN MLADOSTNA LETA DR. ZLATE VOKAČ - MEDIC II.

Družina Medic je stanovala v puščavski osnovni šoli. Praksa in tradicija hkrati, da so prosvetni delavci stanovali v šoli, je bila še posebej živa med obema svetovnjima vojnoma, čeprav so stanovanjsko problematiko učiteljev že od srede devetnajstega stoletja dalje reševali kar se da na pragmatičen način.

Če učitelj sodi v šolo, potem lahko v njej tudi stanuje, se je razmišljalo pred pol stoletja, marsikje pa je ta praksa živa še danes. Takšen način reševanja namestitev učiteljev po slovenskih krajih je bil po eni strani ekonomične, po drugi pa tudi politične narave. " Naš čas pomeni starost sveta," je zapisala v svojem knjižnem prvencu Marpurgi Zlata Vokač, čas in prostor pa nista samo kozmično-ontološki kategoriji, ampak tudi družbeni - politični. Leta 1929., ko so Medici prišli v Puščavo, je bil čas, ko so bili učitelji dodeljeni, razposlani na delovna mesta izključno potem dekreta. Nemalokrat pa se je o učiteljevi službi odločalo na podlagi politične opredelitve, svetovnega nazora, osebnih potez deloiskalca - pri tem so seveda neformalni kriteriji lahko bolj obveljali, kakor formalno-pravna določila. Formalni kriteriji so se bili tako primorani umakniti neformalnim - pristranskim. Nekdaj so se učiteljski kovčki pogostokrat polnili in praznili po volitvah in zgodilo se je, da so sposobni in nadarjeni končali v odmaknjenih krajih, povprečni povzpetniki pa so bili v centru pozornosti.

In če pritegnem v besedilo Cankarja in njegovo spoznanje, ki velja tudi dandanes, o tem, kako je bil v nekem določenem zgodovinskem trenutku za steber naprednega učiteljstva razglašen preračunljivi in družbenoprevidni Ferjan in kako je Martin Kačur izgoreval in izgorel v svojem naivnem entuziazmu, se po Cankarjevih besedah rodil pred časom. Še zmeraj je sugestivna Heglova misel o Minervini sovi: vse napredno prihaja z zamudo in napredno je v svojem času nerazumljeno - spoznanje nočne ptice prihaja ali prezgodaj ali prepozno.

Misel nemškega idealista Hegla bom razgrnil v tekstu na nekem drugem mestu, ko bom govoril o Zlatinem aristokratskem dojemanju stvarstva, o tem kako je izgon Judov iz Maribora vplival na duhovno podobo tega štajerskega mesta. Najpoprej pa o Gustavu Medicu, ki ni bil kruhoborski Ferjan niti naivni Martin Kačur. Njegovo premestitev iz panonske Murske Sobote v pohorsko Puščavo - v severozahodni del Pohorja ne smemo povezovati s kakšnim kazenskim dekretom, temveč z intimno željo po mirnem podeželskem družinskem življenju. Nadučitelj Medic je resnici na ljubo presegal etiketo podeželskega nadučitelja in stanovitnega družinskega človeka, bil je energičen član sokolskega društva, strasten "amaterski" politik in sploh razgledan mož.

Puščava je veljala v tridesetih letih za urejen zaselek, katerega je nadučitelj nekoliko uredil v stilu angleškega parka - postavil je klopi, zasadil listavce, obrezoval grmičevje ter na novo uhodil sprehajalne steze.

Poleg učiteljevanja in aktivnega članstva v društvu Sokol je poskrbel torej tudi za ekološko - komunalni videz Puščave, tako da je resnično veljal za " čudež, ujet v tesno kotlino," kakor je pol stoletja kasneje zapisala njegova hčerka Zlata v pohorski pravljici Vesele zgodbe o vampirjih.

Čudež - tudi po zaslugi Gustava Medica.

Zlatkina mama Štefka je bila nevsiljiva in človeško skromna žena, ki se je poleg učiteljevanja rada ukvarjala z ročnimi deli, to spretnost je Zlata podedovala po materi. Pri hiši so bile modne revije, iz katerih sta skupaj s sestro Cvetko izrezovali po modi oblečena dekleta in se z njimi kot deklici po vse dneve igrali, seveda ni potrebno posebej omenjati postopka: lepili sta jih na karton, izrezovali in jih kot lutke upravljali s palico ali z vrvicami. Dečki iz premožnih družin so se tedaj igrali s kositernimi vojaki, deklice pa s punčkami, oblečenimi po pariški modi iz devetnajstega stoletja. Zlata in Cvetka sta poleg skromnega števila igrač ustvarjali še bitja iz svoje domišljije - papirja in kartona. " Zaradi mode in modne revije sem se enkrat že v zrelih letih znašla v neljubi situaciji. Bilo je v sedemdesetih, takrat, ko se je v šolstvu na veliko eksperimentiralo. Nekega dne sem hitela na sestanek na Pedagoško akademijo, kakor tolikokrat v svojem učiteljskem življenju, toda od otroških let dalje sem bila zelo dovzetna za lepe stvari v življenju in tako sem na poti na akademijo kupila v kiosku Burdo.

V tistih časih je bila Burda skorajda edina tuja revija, ki se je pojavila pri nas, kaj takega pa je bilo nemogoče prezreti in nemudoma sem si jo priskrbela. Z njo pod pazduho sem se znašla za tedanje razmere sila pomembnem sestanku protokularne narave, na katerem so prisostvovali tudi ugledni tuji profesorji.

Naši pa so me že na hodniku pred amfiteatrom akademije napadli, kaj delam s to " pogrošno " revijo na takem sestanku. Eden izmed prosvetarjev me je prezirljivo postavil pred dejstvo, da se akademski človek ne ukvarja s kvačkanjem in pletenjem, zlasti pa še v teh samoupravljaljskih časih ne. Priznam, s tisto revijo nisem sodila tja, vendar danes časopise in revije vseh vrst prelistavajo poslanci v skupščini med odmori in to pred kamero. In še: na mednarodnih simpozijih niso nikoli preiskujoče zijali v tebe, ampak jih je izključno zanimala tvoja strokovnost. Po drugi strani pa kaj za vraga je potrebno biti vzvišen nad preprostim življenjskim dejstvom, da nas ženske zanimajo ročna dela, kakor moške zanima denimo nogomet. Ne pripovedujem, vam tega, Primož, brez povezave s svojim literarnim ustvarjanjem: takšni prozaični dogodki so samo na videz trivialni, zaradi njih lahko veliko spoznamo in spregledamo. Zaradi takšnih in njim podobnim dogodkov sem v svojem pisanju velikokrat robustna in opešenjaška ali kakor bi Bahtin dejal: karnevalska. V literaturo sodi življenje, to pa je pogosto nestilizirano in grobo po eni strani, po drugi pa polno lepih dogodkov... "

S skoraj stenografsko natančnostjo sem zapisal njeno pripovedovanje o povezavi trivialnosti in literature, o vzpodbudah in motivih k pisanju tovrstnega slovstva, le da sem ga slogovno izboljšal.

Pravzaprav ne vem več na katero izmed vprašanj je sledil ta odgovor, ko sva se nekega zamolklega novembrskega dne 1994. leta pogovarjala pri njej doma o vsem mogočem, posebej pa o njenem življenju.

Na eno vprašanje je podala izčrpen odgovor za vsa nadaljna.

Ob tej priložnosti se je dotaknila tudi svojega očeta: " Moj oče je bil zelo vnet političen razpravljalec, s tedanjim župnikom Nadraham sta se pogosto zapletla v političen prepir, sicer drugače velika prijatelja, sta si v politiki pač nasprotovala, saj sta bila oba vsak na svojem bregu - stanovsko in svetovnonazorsko. Edino, kar sem iz teh burnih pogovorov razumela, so bile kletvice - drugega otrok iz takih zanj pretežkih pogovorov niti razumeti ne more. Živelimo v slogi. Res je, da so si bili v času mojega otroštva liberalci in klerikalci neprestano v laseh, vendar za Puščavo kaj takega ne morem reči - moj oče in župnik sta se lepo razumela. Pač pa nisva bila midva z župnikom na isti valovni dolžini, najpoprej sem bila otrok, dovzetna za vse kozmično, on odrasel moški, velik racionalist.

Moja poganska videnja je jemal z veliko rezervo. Zanj so bile razodete resnice v Bibliji, zame pa na jasi ob puščavskem pokopališču.

To je mesto, ki me je po proustovsko rečeno pripeljalo do spoznanja, da človek ni samo bitje iz mesa in krvi, ampak je ustvarjen za nekaj več, še več, tisto " nekaj več " ga venomer obkroža. "

Po njenem imajo stik z nadčutnim otroci, norci ter umetniki, pa tudi preprosti ljudje, ki skozi življenje stopajo z razvito moralno držo, ki z nepreračunljivo naravo doživljajo svet okoli sebe.

Stik s podeželjem in njegovimi prvinskimi energijami jo je že kot otroka prepričal, da je moralo in lepoto moč najti v preprostih vsakdanjih stvareh in ljudeh ali nekoliko drugače: kjer človek obrne hrbet, tam Bog nastavi lice. Zlato so vzgajali po meščansko, bila je mala meščanka sredi Pohorja in ta malo drugače vzgojena deklica je prestregla demonične pohorske energije in jih desetletja ponotranjevala nosila v sebi, kjerkoli je že bila, dokler nista nastali pravljici Vesele zgodbe o vampirjih in Prvo potovanje mačka Čunje. Izzida zadnje knjige ni dočakala.

II.

" Rotož, grad deželnega kneza in cerkev svete Elizabete so tri znamenitosti mesta Marburga ob Lahni. Okrog teh krajev se je odvijalo življenje meščanov, čeprav je prostor pred Rotovžem od srednjega veka pa do danes središče dogajanja. Z Robertom sta stala na trgu pred rotovžem in si ogledovala prelepo uro modre barve z zlatimi številkami. Pod okroglo številčnico ure je stala Justicija, boginja pravice, s svojo tehtnico v roki. Nad njo je na drugem nadstropju slemena stal stražar s trobento, na drugi strani ogromne ure je v istem nadstropju stala smrt s peščeno uro.

Nad zadnjim oknom nad številčnico je bila pritrjena krogla, ki je kazala mesečeve mene. Na samem vrhu slemena pa je stal kovinasti petelin. Stražar bo zatrobil s trobento čas poslednje sodbe, smrt bo obrnila peščeno uro, petelin na vrhu pa bo vzprhotal s svojimi krili in zakikirikal. "

Ko sem prvič prebral ta odlomek iz njene poslednje knjige, se mi je pred očmi zavrtela sekvenca iz Sternbergovega filma Plavi angel: v mestni katedrali bije polno uro, na levi strani številčnice se odpro vratca, na obhod okoli ure gredo berač s culo, kralj z žezlom, umetnik z violino ter smrt s peščeno uro. Zlatina pisava mi je torej priklicala nekatere podobe iz tarot kart, srednjeveške merilce kozmičnega časa, katerim ne uide niti eno zemeljsko bitje.

Kasneje mi je Zlatin opis priklical v spomin prav tako sekvenco iz filma - antologijsko sekvenco iz Griffithove Nestrpnosti, kjer vile sojenice med posameznimi zgodbami vrtijo kolovrat. Prvo potovanje mačka Čunje je sicer knjiga posvečena otrokom vseh starosti, z njo naj bi bralec potoval v svet svetovnoznanih pravljic, mene osebno pa pot od pisateljičine črke vodi k filmski podobi. Za otroka je čas v nekem določenem smislu brezčasen, kot da mu čas merijo tihe peščene ure. Kot filmski trak na brezmejnem kolutu. Na puščavski cerkvi je Zlatka lahko vsak dan gledala bežeče kazalce in poslušala zvon, ki je nekajkrat na dan jeknil. Ni pomislila, da kazalci tudi njej odštevajo brezskrbno otroštvo, kakor na to ne pomisli noben otrok.

" Veste, otroštvo je kot ura brez kazalcev. Če hočem kaj zvedeti o obdobju mojega otroštva, potem moram seči po zgodovinski knjigi. Trideseta leta so bila krizna tudi za slovensko podeželje: veliko kmetov se je hudo zadolžilo in tako je veliko kmetij šlo na boben, to je bil čas zaslužka preko oceana, preprirov med liberalci in klerikalci, odmevov prve socialistične dežele na svetu...

Vse to je šlo mimo mene, sveta sem se zavedla, tako kot zanj vejo odrasli, ko so nas izgnali v Bosno, ko se je pričela druga svetovna vojna. Takrat se je izteklo tudi moje otroštvo, začetek vojne je pomenilo konec neobremenjenosti in vstop v svet odraslih, ki je etično globoko pod nivojem otroškega sveta. Do tega spoznanja sem prišla zelo pozno. Ker sem bila sanjava deklica in kasneje študijozno dekle, nisem zaznala vseh človeških podlosti, svet sem jemala preveč sebi enak. Tipično za podeželsko dekle."

S temi mislimi je Zlata Vokač označila otroštvo oziroma potegnila mejo med svetom odraslih in svetom otrok. Jungovsko psihoanalitično rečeno: otroštvo je spojeno s sinhronim svetom. Otrok je zatopljen v svet simbolov, v neobveznost igre in ne čuti teže diahronega - zgodovinskega sveta, neobremenjeno doživlja svet okoli sebe in ne pozna abstraktnih strahov. Otroštvo pa spet ni brezkonfliktno stanje v človeškem življenju, otrok je izpostavljen bitjem, katere odrasel človek ni sposoben več zaznati. Sprejetje sveta elementalov - duhovinov mu preprečuje njegov pretirano razvit ego.

Zahodnoevropsko ezoterično (pogansko) dožemanje sveta zatrjuje, da je vesolje sestavljeno iz petih kozmičnih elementov, ti se med seboj privlačijo, odbijajo ali po dialektični poti prehajajo v novo tretjo kvaliteto. V starem veku so jih upodabljali kot leva (ogenj), bika (zemlja), orla (zrak) ter angela (voda). Vse našete elemente med seboj združuje veliko kozmično srce, ki se utripajoče širi skozi vesolje v ritmu spirale, ritem kozmične zavesti je prav tako spirala, v rotirajočem ritmu kozmični intelekt misli samega sebe. Sodobna kvantna fizika, kakor staroveška modrost, veda da časa v absolutnem pomenu ni. In čas je lahko merjen tudi s podobo, zato mi je Zlatina skladnja, ki sledi tudi nekemu svojevrstnemu pojmovanju časa, priklicala ljudske arhetipe časa, pralike, zadržujoče v sebi ne samo časomersko razsežnost, temveč tudi lirično energijo. Rojenice ali sojenice ob zibki govore o vsebinskem poteku časa, medtem ko ura na roki ali steni odšteva formalni čas, ki je stvar konvencije. Zemeljski čas ni identičen času paralelnih svetov. Če v besedilo pritegnem Zlatino spoznanje: " Šele zdaj sem razumel prvo in najbolj pomembno reč: v deželi pravljic vlada brezčasje. Podobno kot v našem vzporednem svetu duhovinov. Večno živita Copa in prijazni pes Ker. Nikoli ne bosta umrla, kot bosta umrla oba moja prijatelja iz sveta ljudi. Častiti prior in njegov prijatelj Bartolomej. Moja dva dobrotnika. "

Tako učeni maček Čunja razmišlja v svojem vzporednem svetu duhovinov o pravljичnem svetu, ki je seveda spet eden izmed možnih svetov.

Svet duhovinov (elementalov) je povezan s petimi kozmičnimi elementi. Preden se bom razpisal o duhovinih, bi se osredotočil na peti element. Poslednji element je negibni gibalec, sam se ne giblje, ni podvržen dialektiki, vendar se vse giblje po njem. Ima udeležbo v slehernem spreminjanju, toda sam se ne spreminja. Če so ostali elementi snovne narave, zasledimo jih v različnih agregatnih stanjih, potem je peti nesnoven. Peti kozmični element je eter, ker pa se manifestira v snovnem svetu, so ga gnostiki, orfiki, pitagorejci, kabalisti itd. upodabljali kot kozmično srce, pri čemer so seveda poudarjali utripajočnost oziroma spremenljivost stvarstva.

Duhovini živijo v stalni povezavi z vulgarno materijo, toda sami nimajo snovne podobe, so bolj snopi enojne energije, od časa do časa, da bi sporočili ljudem kozmično pomembna sporočila, se materializirajo kot ljubka bitja, velika za človeški prst ali pa ustvarjajo privide večjih razsežnosti. Ustvarjajo atmosfero, katero človek prestreže ali ne, odvisno od stopnje njegove senzibilitete, z energetsko prisotnostjo elementalov so prepojena tudi geografska (fizična) mesta. Elementali so nevidni energetski potenciali: so ognjena, zemeljska, zračna in vodna bitja. Do človeka se vedejo instinktivno in prav tako se tudi človek nanje instinktivno odziva. Ustvarjajo čustveno-atmosferska polja: nekateri kraji so nam bližji kot drugi, nekateri nas navdajajo s strahom drugi z veseljem, nekateri v nas budijo spokojnost drugi poželenje.

Duša si po okultistih sama določa do katere stopnje spoznanja oziroma človečnosti bo dvignila svoja krila, je učenka ljudi, angelov, polbogov, demonov ter duhovinov. Preizkušnje na zemlji niso lahke, skozi njih so Zlato Vokač vodila duhovinska bitja.